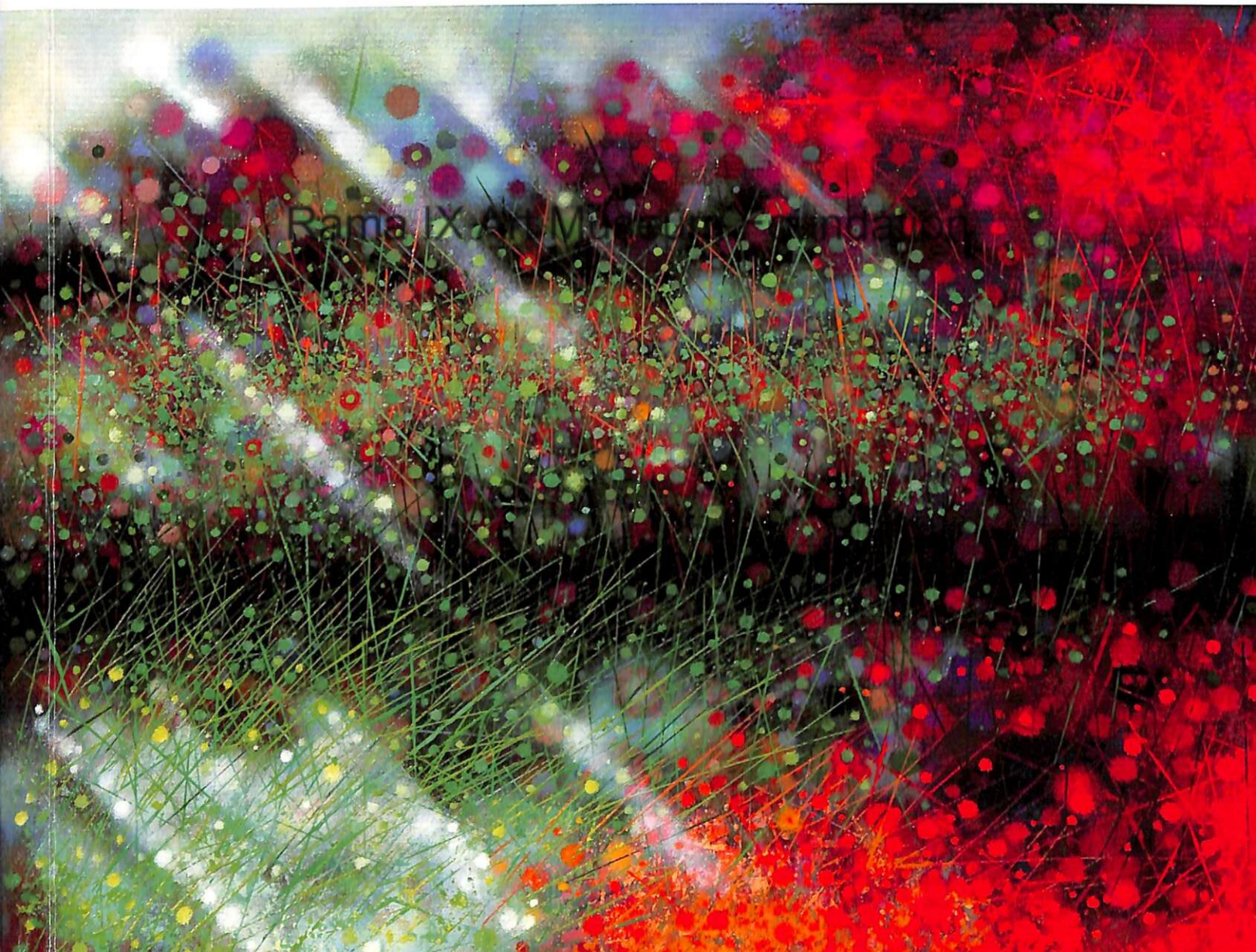

นิทรรศการจิตรกรรม

ศิลปะนามธรรมบริสุทธิ์ (Pure Abstract Art)

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี

12 พฤศจิกายน ถึง 12 ธันวาคม 2549 ณ 44 ARTS

Rama IX Art Museum Foundation

ศิลปะนามธรรมบริสุทธิ์
(Pure Abstract Art)

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี

www.4artsthailand.com E-mail : thailand_4arts@yahoo.com
Open everyday 10.00 a.m. - 10.00 p.m.
44 Jakkasong Rd., Pranakorn, Bangkok 10200
Tel: 02-6295821-2, 089-6073055 Fax: 02-6295821

Rama IX Art Museum Foundation

คำนำ

ศิลปินท่านหนึ่งเคยกล่าวถึง “ศิลปะนามธรรม” (Abstract Art) ไว้ว่า “ยิ่งดูก็ยิ่งมีความคิดความรู้สึกและความเข้าใจใหม่ๆ เกิดเพิ่มขึ้นทุกครั้ง” ศิลปินท่านนั้นคือ ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี

ท่านเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในวงการศิลปะมายาวนาน และอุทิศตนให้กับการทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จวบจนปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 4 ทศวรรษ ทั้งในบทบาทของจิตรกร ประติมากร นักวิชาการ และนักวิจารณ์ศิลปะ ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านได้ทุ่มเทให้กับการทำงานศิลปะ การเรียนการสอน การเขียนตำรา บทความ ข้อคิดข้อวิจารณ์อันเป็นประโยชน์และให้สาระอย่างมากต่อผู้ศึกษาศิลปะและผู้สนใจทั่วไป

44 ARTS มีความภูมิใจและรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสจัดนิทรรศการจิตรกรรม “ศิลปะนามธรรมบริสุทธิ์” (Pure Abstract Art) ของศิลปินอาวุโสท่านนี้ ซึ่งถือเป็นนิทรรศการเดี่ยวในรอบ 4 ปี และมีผลงานที่นำมาจัดแสดงกว่า 40 ชิ้น

ผลงานแต่ละชิ้นนำเสนอความงดงามอันบริสุทธิ์ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ซึ่งย่อมโน้มนำให้มนุษย์ชาติพึงมีมิติต่อกัน เล็ก ลด ละการแก่งแย่ง บรรเทาความรุนแรง สร้างความสงบ อีกทั้งยังสร้างความสง่างามและความภาคภูมิใจในความเป็นอารยะของเรา ผลงานทั้งหมดจะเป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้าใจในความหมายและหลักการที่แท้จริงของคำว่า “ศิลปะนามธรรม” ได้เป็นอย่างดี

ท้ายสุดนี้ขอขอบพระคุณ คุณบุญชัย เบญจรงค์กุล ที่ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานในงาน รวมทั้งแขกผู้มีเกียรติ เหล่าสื่อมวลชน ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และผู้ชื่นชมศิลปะทุกท่าน สำคัญที่สุดคือขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี เป็นอย่างสูง ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อให้บุคคลผู้สนใจรักงานศิลปะได้มีโอกาสชื่นชมผลงานอันทรงคุณค่านี้

ถามเอง-ตอบเอง

เกี่ยวกับศิลปะนามธรรม

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี

ถาม : พอลสรุปสาระสำคัญของมูลเหตุที่ทำให้เกิดศิลปะสมัยใหม่

ตอบ : ศิลปะสมัยใหม่ หรือ MODERN ART เกิดขึ้นในยุโรปและอเมริกา มีมูลเหตุพอสรุปได้ดังนี้

- เป็นการเริ่มคริสต์ศตวรรษใหม่จาก 19 เป็น 20 ทางยุโรปและอเมริกาถือเอาการเปลี่ยนแปลงศตวรรษเป็นเวลาสำคัญในการเริ่มทุกสิ่งทุกอย่างให้ก้าวหน้าไปกว่าเดิม

- ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 วงการศิลปกรรมตะวันตกมีความเคลื่อนไหวเชิงบูรณาการอย่างตึกคัก มีการแสวงหาความแปลกใหม่ทั้งด้านปรัชญาทางสุนทรียภาพ, กระบวนแบบ, เรื่องราวเนื้อหา, กลวิธีการสำแดงออก และอื่น ๆ ให้มีความแตกต่างไปจากที่เคยเป็นมาในอดีต ซึ่งส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อศาสนจักรกับราชอาณาจักร ไปสู่การสร้างเพื่อความต้องการทางสังคมอย่างหลากหลาย

- สืบทอดคำขวัญ เสรีภาพ, อิสระภาพ, ภราดรภาพ จากการปฏิวัติใหญ่ของฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 ทำให้สิทธิและบทบาทของประชาชนเพิ่มขึ้น ลดอำนาจของศาสนจักรกับราชอาณาจักรลง เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยน ศิลปะและวัฒนธรรมย่อมแปรเปลี่ยนด้วย

- ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และโดยเฉพาะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ได้ช่วยให้เกิดมิติทางวิสัยทัศน์แก่ศิลปินกว้างไกลกว่าเดิมมาก

- ผลจากการบุกเบิกค้นคว้าหาวิถีทางการสร้างงานใหม่ ๆ ให้กับวงการในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาทิเช่น ลัทธิจินตนิยม (ROMANTICISM) ลัทธิสังคมนิยม (REALISM) และลัทธิประทับใจนิยมหรืออิมเพรสชันนิสม์ (IMPRESSIONISM) โดยเฉพาะจากการบุกเบิกค้นคิดและสร้างงานของ 4 ศิลปิน ปอล เซซาน, โกแกง, ฟินเซนต์ ฟาน ก็อก และ โรแดง ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งพุทธิปัญญาที่จะสร้างงานได้หลายวิถีทาง

- สงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือผลสรุปของความขัดแย้งของลัทธิการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ลัทธิทุนนิยม และลัทธิสังคมนิยม ที่ตกลงประนีประนอมกันไม่ได้ ผลสุดท้ายคือการล่มสลายของระบอบแรก และเป็นชัยชนะของสองระบอบหลัง ลัทธิปัจเจกบุคคลเฟื่องฟู

จากมูลเหตุอย่างกว้าง ๆ ดังกล่าว ส่งผลให้วงการศิลปกรรมเกิดศิลปะและศิลปินอยู่ 4 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มต้องการปฏิวัติ ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยทำมาในอดีต
2. กลุ่มที่ต้องการปฏิรูป ต้องการสืบสานค่านิยมที่ดีที่งามในอดีตให้พัฒนา
3. กลุ่มที่เอโนฮานัน
4. กลุ่มหลังสุดเป็นพวกที่ทำงานตามแนวประเพณีเช่นเดิม

ถาม : ผลจากการเปลี่ยนแปลงได้ทำให้เกิดอุดมการณ์หรือลัทธิทางศิลปะขึ้น ที่สำคัญได้แก่ลัทธิหรือแนวทางใดบ้าง

ตอบ : คงมีมากมายหลายแนวทาง แต่พอสรุปออกมาเป็น 3 แนวทางใหญ่ด้วยกัน

- แนวทางแรก คงเป็นพวกที่ต้องการวิเคราะห้และสังเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ มุ่งเน้นการค้นหาคำความจริงแท้ของธรรมชาติ กลุ่มนี้ที่สำคัญคือพวกปริมาตรนิยม (CUBISM) ที่ค้นคว้าเรื่องของโครงสร้าง ปริมาตร พื้นระนาบ มิติ และอื่น ๆ พัฒนาจากปอล เซซาน

- แนวทางที่สอง มีความคิดและการสำแดงออกอันรุนแรงเกินปกติวิสัย มีแนวโน้มในการมองโลกแง่ร้าย ซึ่งอาจเกิดจากผลทางจิตวิทยาของปัจเจกบุคคล ความคิดแปลกแยกทางเศรษฐกิจและการเมือง กลุ่มที่เด่นได้แก่ กลุ่มลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ (EXPRESSIONISM) ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากฟินเซนต์ ฟาน ก็อก

- แนวทางที่สาม อาจเรียกว่าแนวทางสร้างงานศิลปะเพื่อศิลปะ พวกศิลปินมุ่งเน้นการคิดและสร้างงานที่คิดว่าบริสุทธิ์ เพราะไม่ต้องการผูกพันกับการเมืองที่มีแต่ความสับสนและแปรเปลี่ยนตลอดเวลา อีกทั้งไม่สนใจในเรื่องราวของเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม มุ่งสู่การสร้างงานที่มีความเป็นสากล ไม่มีกาลเวลาแบ่งยุคสมัย เข้าสู่การสร้างสรรค์ภายในจิตวิญญาณของศิลปิน สำแดงความงามที่ไม่มียุบในโลกให้ประจักษ์ ศิลปินกลุ่มนี้ที่สำคัญได้แก่ลัทธิศิลปะนามธรรม โดยได้รับแรงดลใจหลายแนวทาง อาทิเช่น จากศิลปะจีน ญี่ปุ่น และศิลปะนานาชาติ แนวความคิดในปรัชญาพุทธศาสนา ลัทธิเซน และแนวคิดในวิธีการค้นคว้าหาความจริงของวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น พวกฟิสิกส์ เป็นต้น แต่เป็นการค้นหาคำงามที่เกิดขึ้นได้เฉพาะการเนรมิตของศิลปิน

ถาม : ต้องการทราบโดยเฉพาะเกี่ยวกับศิลปะนามธรรม หรือ ABSTRACT ART

ตอบ : ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "นามธรรม" เสียก่อน ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ไม่มียุบ คือรู้ไม่ได้ทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย รู้ได้เฉพาะทางใจ ตรงกันข้ามกับคำว่า "รูปธรรม"

ครั้นเมื่อนำมาใช้ทางศิลปะ ทำให้เกิดการสับสน เคยหนึ่งถกเถียงกับเพื่อนศิลปินก่อนวันครั้งคืนเกี่ยวกับศิลปะนามธรรมนี้แหละ และก็ยังไม่มีผลสรุป ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะมีทรรศนะไปคนละทาง ต่อมาจึงพอสรุปออกเป็น 2 แนวทางด้วยกัน

- แนวทางแรก ใช้กล่าวถึงความรู้สึกทางใจเมื่อบังเกิดอารมณ์ปีติสะเทือนใจเมื่อได้ชมผลงานภาพจิตรกรรมหรือศิลปะสาขาต่าง ๆ ซึ่งผลงานนั้น ๆ ได้สำแดงพลังพวยพุ่งเข้าครอบงำและชักนำความรู้สึกของผู้ชมผู้ฟังให้บังเกิดอารมณ์ความรู้สึกดื่มด่ำเห็นคล้อยไปตามประสงค์ของศิลปิน ดังตัวอย่างเช่น ภาพโมนาลิซ่า ของเลโอนาร์โด ดา วินชี ที่มีรอยยิ้มอันชวนให้หลงใหล รูปประติมากรรมหินอ่อนสลักของไมเคิล แอนเจโล ที่ให้ความหยิ่งทะนงในความเป็นมนุษย์ พระปฏิมาพระพุทธรูปหินทรายฝีมือของประติมากรไทยนารามที่ให้อารมณ์ความงามทางศาสนา หรือผลงานดนตรีของโมซาร์ท ที่นำจินตนาการของเราไปสู่อีกมิติหนึ่ง

- ในอีกแนวทางหนึ่ง ใช้เรียกผลงานจิตรกรรมและประติมากรรมตามอุดมการณ์ของลัทธิหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่าศิลปะนามธรรม หรือ ABSTRACT ART โดยมีหลักแนวคิดในการสร้างงานสำคัญคือผลงานนั้นต้องไร้รูป หรือนักวิจารณ์ศิลปะบางคนหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า "นามธรรม" แทนไปใช้คำว่า "ไร้รูป" หรือ "NON-FIGURATION" แทน มีความหมายถึงไม่แสดงรูปลักษณ์ของสรรพสิ่งทั้งหลาย นอกจากนี้ยังมีหลักสำคัญอีกคือ ต้องไม่แสดงเรื่องราวเนื้อหาใด ๆ เด่นชัด หรือ "ไร้เรื่องราว" หรือ "ไร้เรื่อง" หรือ "NON-OBJECTIVE" สองคำนี้ใช้แทนคำศิลปะนามธรรมได้

อุดมการณ์ของลัทธินี้จึงพอมองเห็นถึงการเป็นปฏิปักษ์ต่อศิลปะแนวที่แสดงเรื่องแสดงรูปอย่างชัดเจน โดยเฉพาะลัทธิสังคมนิยม (REALISM) จุดมุ่งประสงค์คือ ต้องการสร้างงานที่อุปมาอุปไมยคล้ายกับดนตรีที่ปราศจากเนื้อร้อง อาศัยเพียงสุนทรียธาตุมาแสดงเท่านั้น ดังพบได้จากทางดนตรี ได้นำเอาเสียง จังหวะ ท่วงทำนอง และอื่น ๆ มาเร้าสัสดประสาทเพียงอย่างเดียวโดยไม่จำเป็นต้องใช้เนื้อร้องมาบังคับชี้นำผู้ฟัง ให้ผู้ฟังใช้จินตนาการส่วนตัวที่ตนเองบังเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ในทางจิตรกรรมก็อาศัยสุนทรียธาตุทางจิตรกรรม เช่น สี แสงเงา ค่าต่างแสงเงา เส้น และองค์ประกอบอื่น ๆ ให้เร้าจักขุประสาทของผู้ชม ส่วนประติมากรรมนั้นก็ใช้สุนทรียธาตุทางประติมากรรม เช่น รูปทรง วัสดุ โครงสร้าง ปริมาตร พื้นผิว พื้นระนาบ เส้น แสงเงา และองค์ประกอบอื่น ๆ มาเร้าจักขุประสาทของผู้ชมเช่นเดียวกับจิตรกรรม

เมื่อทางดนตรีสามารถสร้างสรรค์งานได้อย่างวิเศษสุดจนน่าอัศจรรย์ใจ ทางจิตรกรรมและประติมากรรมก็น่าจะทำได้เช่นกัน นี่คือการถามซึ่งทำให้เกิดความคิดที่จะสร้างศิลปะนามธรรม

ตามธรรมชาติประสาทสัมผัสของมนุษย์อันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น และกาย เป็นที่รับสิ่งต่าง ๆ ก่อนไปสู่ใจเป็นขั้นสุดท้าย ในทางศิลปะถือว่าตากับหูมีความละเอียดอ่อน หนักไว และให้ความดื่มด่ำลึกซึ้งจริงตราได้มากกว่าและขึ้นถึงความพิถีพิถันได้มากกว่าประสาทสัมผัสอื่น ๆ ดังนั้นถ้าคนหูหนวกหูพิการ ย่อมยากที่จะเข้าใจความงามของดนตรี เจกเช่นเดียวกับคนตาบอดก็ย่อมไม่สามารถรับรสความงามของจิตรกรรมได้ ยิ่งทั้งหูหนวกและตาบอด ก็คงเป็นบุคคลที่น่าสงสารอย่างยิ่ง ซึ่งเราพบเห็นอาการลักษณะเช่นนี้ในคนหูตึงและตาบอดด้วย

ถาม : พอจะกล่าวถึงประวัติของลัทธินามธรรมอย่างย่อพอให้เห็นที่มา

ตอบ : คำของการสร้างงานตามแนวศิลปะลัทธินี้มีมานาน แต่ก็ยังไม่ชัดเจน ขาดหลักการ และไม่มีการปฏิบัติอย่างเป็นขบวนการ เรา คงเห็นเค้าลาง ๆ จากภาพเชิงสัญลักษณ์ของศิลปะโบราณ โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมจีนที่พยายามสำแดงอารมณ์ความรู้สึกภายใน เช่น ประเพณีการวาดภาพจากความทรงจำ ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์หล่อหลอมจนตกผลึก การฝึกฝนจนบังเกิดทักษะอย่างชำนาญของจริง ก่อน จากนั้นจึงนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาสำแดงออกเชิงสังเคราะห์ ด้วยการสำแดงความเป็นแก่นแท้มีการตัดทิ้งสิ่งไร้สาระออกไปเหลือเพียงเส้นไม่กี่เส้น รอยตะแต่มสึมหักอย่างจำกัด เพียงแค่นี้ก็สามารถบังเกิดเป็นภาพอันบรรเจิดได้ หรือจากตัวอย่างภาพวาดเส้นจากสมุดบันทึกของเลโอนาร์โด ดา วินชี ที่แสดงถึงพลังของอากาศ น้ำ และอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติค่อนข้างเป็นนามธรรม แต่จุดมุ่งหมายของศิลปินเอกท่านนี้ กลับมุ่งเน้นไปในการค้นหาเชิงวิทยาศาสตร์มากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ท่านได้ให้แนวคิดที่เป็นเค้าของศิลปะนามธรรมอยู่บ้าง เช่น ความงามของรอยต่างดวงจากการสลับสีอย่างตั้งใจและไม่ตั้งใจ สิ่งเหล่านี้สามารถเร้าความรู้สึกให้เกิดขึ้นจนการได้เช่นเดียวกับร่องรอยของกำแพงเก่า พื้นหิน หรืออื่น ๆ ที่ธรรมชาติและกาลเวลาได้ฝากร่องรอยไว้

อนึ่ง ถ้าเราสังเกตในประวัติศาสตร์ศิลปะก็พบว่า ความเบื่อหน่ายจำเจของผู้คนทั่วไป ยิ่งเป็นศิลปินด้วยแล้วจะเกิดความรู้สึกเช่นนี้เสมอ ดังนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากศิลปะรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งเสมอ โดยธรรมชาติศิลปินมักเป็นคนแปลกแยกกับบุคคลทั่วไป ถ้าไม่เป็นคนเบื้องล่าง ก็เป็นคนงมยางกับอดีตอย่างฝังลึก

ด้วยเหตุนี้ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเกิดบรรยากาศในการแข่งขันค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ แทบทุกศาสตร์ นักคิดในสมัยนั้นได้สร้างคำนิยาม "การสร้างสรรคสิ่งใหม่" เป็นสิ่งเลอเลิศ พวกเขานำคำว่า "CREATIVE" ซึ่งมีความหมายถึง "การเนรมิต" ที่ใช้เฉพาะกับพระผู้เป็นเจ้าในคริสต์ศาสนาเท่านั้น ครั้นพอถึงระยะเวลาดังกล่าว พวกเขายังอาจนำคำนี้มาใช้กับมนุษย์ธรรมดาให้เป็นผู้ "เนรมิต" สิ่งใหม่ได้ และคำนี้ก็นิยมใช้ในวงการ ใครทำได้ก็

สามารถจดสิทธิบัตรเป็นของตน

ยิ่งเมื่อปีคาลโซ กับ บราวน์ ได้นำผลงานในลัทธิปริมาตรนิยมของตนออกแสดงต่อสาธารณะ ผลงานของพวกเขา กล้าคิด กล้าทำ และท้าทายในการแสดงออก ยิ่งเพิ่มความอีกเติมให้กับศิลปินหัวก้าวหน้า หรือพวกชอบบุกเบิก หรือชอบเป็นผู้นำ เป็นหัวทอก หรือรู้จักในนามของพวก AVANT-GARDE ต่างพากันแสวงหาวิถีทางสร้างงานแบบใหม่กันมากมาย ที่พอจะประสบความสำเร็จก็พอมีอยู่ ส่วนที่ล้มเหลวดูเหมือนจะมากกว่ามาก เพราะถ้ามีมากปานนั้นก็จะมีศิลปินเอกมากมายแล้ว

เครดิตหรือเกียรติยศยกย่องการเป็นผู้นำศิลปะนามธรรมให้บังเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยมีผลงาน มีการประกาศหลักการ และมีการกระทำอย่างต่อเนื่องจนมีผู้เข้าร่วมอุดมการณ์เป็นจำนวนมาก คงต้องยกให้กับศิลปินหนุ่มชาวรัสเซียนาม วาสิลี คานดินสกี (W. KANDINSKY, ค.ศ. 1866-1944) ผู้แสดงผลงานศิลปะนามธรรมครั้งแรกในโลกเมื่อ ค.ศ. 1910 บุรุษผู้นี้มีประวัติชีวิตน่าสนใจ เขาเป็นหนึ่งในศิลปินชั้นแนวหน้าของยุโรป เคยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของกลุ่มคนซึ่งมีสีน้ำเงินที่โด่งดัง เคยเป็นศิลปินคนสำคัญของสหภาพโซเวียตเมื่อครั้งเลนินเป็นผู้นำ แต่ออกจากรัสเซียเพราะความคิดเห็นทางอุดมการณ์แตกต่างกัน เคยเป็นอาจารย์ในสถาบันเบนาเฮส์ ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบของสถาบันศิลปะในสมัยปัจจุบัน เขาค้นคว้าทดลองอยู่นานปี ครั้นได้งานและเหมาะสมกับกาลและเทศะ จึงนำออกแสดงสู่สายตาสาธารณชน

จากประกายไฟแห่งพุทธิปัญญาที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของคานดินสกี จากนั้นเป็นต้นมาก็ได้ขยายตัวออกไปสู่ประเทศต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ยิ่งกว่านั้นได้มีการพัฒนาลักษณะกระบวนแบบ กลวิธี และองค์ประกอบอื่น ๆ ต่อจากที่คานดินสกีได้ทำมาให้หลากหลายอยู่ตลอดมา ที่โด่งดังมากคงได้แก่ ศิลปะนามธรรมแนวสำแดงพลังอารมณ์ (ABSTRACT EXPRESSIONISM) ของศิลปินนิวยอร์กในสหรัฐอเมริกา ที่โด่งดังและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันคงได้แก่ แจคสัน พอลลอค (J. PALLOCK ค.ศ. 1912-1956) กับพรรคพวกอีกหลายคน พวกเขาได้พัฒนาสิ่งต่าง ๆ ที่ริเริ่มแต่แรกของคานดินสกีให้กว้างขวางออกไปอีกจนเกิดเอกลักษณ์พิเศษจนกลายเป็นลักษณะของศิลปะนามธรรมอเมริกาไปในที่สุด จากการสร้างงานของศิลปินกลุ่มนี้ได้ช่วยยกระดับ

วงการศิลปะนามธรรมอเมริกาให้ขึ้นทัดเทียมกับยุโรป เพราะก่อนหน้านี้ ศิลปะนามธรรมอเมริกาถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากยุโรปว่า จับฉ่ายบ้าง บ้านนอกบ้าง ลำหลังบ้าง และเป็นบ้าหลอมหรือถึงขยะของศิลปกรรม ล้าสมัยที่เศรษฐกิจใหม่ชาวอเมริกันสั่งเข้ามาจากยุโรป

นอกจากนี้ในปัจจุบันลัทธินี้ยังพัฒนาไปในรูปแบบอื่น เช่น พวกกลุ่ม CONSTRUCTIVISM OP ART และโดยเฉพาะ MINIMAL ที่กำลังฮือฮาในปัจจุบัน เนื่องจากสถาปนิกกับนักออกแบบตกแต่งอาคารบ้านเรือนและเฟอร์นิเจอร์นิยมนำไปประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลาย จนกลายเป็นศิลปะแนวสำคัญแนวหนึ่งของ POST MODERNISM ด้วย

ถาม : ศิลปะนามธรรมมีการสร้างที่แนวทางหรือที่แบบ

ตอบ : ถ้าจำแนกอย่างหยาบ ๆ ก็เป็น 2 แบบ หรือ 2 แนวทางด้วยกัน คือ

- แบบจินตนิยม หรือโรแมนติก (ROMANTIC) ศิลปะนามธรรมในทางนี้มองว่ามีมานานตั้งแต่โบราณกาล เป็นศัพท์ทางสุนทรียศาสตร์ที่มีความสำคัญมากเพราะใช้สำหรับคนช่างคิดช่างฝัน คนทั่วไปและศิลปินส่วนมากก็มักมีอารมณ์นี้อยู่ เมื่อกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือใช้สำหรับศิลปินที่สร้างงานโดยเน้นการสำแดงพลังอารมณ์ตามความต้องการของตน มากกว่าที่จะแสดงถึงการมีเหตุผลหรือการควบคุมอารมณ์ และการสำแดงพลังอารมณ์นี้จำต้องมากเกินกว่าปกติวิสัย เช่นเมื่อเกิดความรัก ความเกลียด หรืออื่น ๆ ก็เป็นไปอย่างสุดซึ้งราวกับไร้สติ ถ้ากล่าวอย่างรวบรัดคือ การสร้างงานให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล ให้ความสำคัญของศิลปินเชิงอัตวิสัย (SUBJECTIVE) มากกว่าปรนัย หรือภาววิสัย (OBJECTIVE) ศิลปะนามธรรมแนวนี้ได้แก่พวก ABSTRACT EXPRESSIONISM ของอเมริกา กับกลุ่ม TACHISME ของยุโรป เป็นตัวอย่างที่เด่นชัด การสร้างงานมักมีอารมณ์รุนแรงจากพุทธิหรืออื่น ๆ

- แบบคลาสสิก (CLASSIC) คำนี้มักใช้เป็นคู่ปฏิบัติกับจินตนิยมมาแต่โบราณเช่นกัน ในขณะที่จินตนิยมชอบให้อารมณ์เหนือเหตุผล พวกคลาสสิกกลับนิยมให้เหตุผลมีความสำคัญกว่าอารมณ์ คือให้ความสำคัญของ OBJECTIVE มากกว่ากับ SUBJECTIVE หรือมากกว่า กลุ่มนี้สร้างงานอย่างตรึงตรองวางแผน มี

เป้าหมายแน่นอน ดังนั้นในขณะที่จินตนิยมชอบใช้สีรุนแรงจัดจ้าที่ตัดกันอย่างรุนแรง หรือร่องรอยของพุทธิทั้งความหยาบกร้านไ้หรือไม่ก็อาจสร้างด้วยการขว้างปา ทყดโรย สาด หรือวิธีใดก็ได้ที่สำแดงพลังความรุนแรงเร้าร้อน ดุคั่น ก้าวร้าว มีการกระทำอย่างอัตโนมัติ ซึ่งผิดกับพวกคลาสสิกจะทำการอย่างมีการควบคุม มีกฎเกณฑ์ อารมณ์ต้องถูกควบคุมไม่ให้มากไปหรือน้อยไป ดังนั้นพวกเขาก็จึงนิยมใช้รูปทรงทางเรขาคณิต เส้นสายที่สามารถวัดได้ สามารถนำไปก๊อปปี้ถ่ายเทและแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ที่เด่นดังแนวนี้ก็คือ กลุ่ม OP ART และกลุ่ม ABSTRACT CREATION หรือ DE STIJL ที่มีมอนดริอัส (P. MONDRIAN, ค.ศ. 1872-1944) เป็นผู้นำ

ถาม : นอกจากศิลปะนามธรรมแล้วยังมีศิลปะกึ่งนามธรรม(SEMI-ABSTRACT ART)

ตอบ : ก็คงจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ผิดแผกแตกต่างไปบ้างตรงที่งานของพวกกึ่งนามธรรมพอจะเห็นเค้าของรูปและเรื่องลาง ๆ อยู่ อาจทำโดยวิธีทำให้พรำมัว ตัดทอนรายละเอียดลงให้มากที่สุด จนดูไม่ชัดเจนว่าเป็นรูปอะไรเรื่องอะไร

ถาม : ศิลปะนามธรรมค่อนข้างเข้าใจยาก แต่ทำไมในยุโรปและอเมริกามีผู้นิยมมาก

ตอบ : เป็นความจริงที่ศิลปะลัทธินี้ดูเข้าใจยากสำหรับมหาชนคนไทยและคนทั่วไปที่เพิ่งเริ่มดูงานศิลปะ ทุกคนจะกล่าวเหมือนกันหมดว่าดูไม่รู้เรื่อง นั่นเป็นเพราะการดูผลงานเกิดจากคุ้นเคยด้วยความต้องการรู้รูปและรู้เรื่อง ซึ่งเป็นการตั้งต้นดูก็ผิดหลักเกณฑ์และวิธีการแล้ว ทั้งนี้มูลเหตุอาจเกิดจากไม่สนใจ ไม่เคยศึกษา ไม่รู้กติกา ถ้าเราต้องการรับรสในการดูการชมผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม กีฬา หรืออานวรรณกรรม หรือฟังดนตรีให้ได้อรธรส ซึ่งผลงานแต่ละอย่างแต่ละชนิดแต่ละประเภทย่อมมีหลักมีกฎมีเกณฑ์ของมันเฉพาะรายไป ดังเช่น ฟุตบอลย่อมแตกต่างไปจากบาสเกตบอล เป็นต้น ดังนั้นถ้าต้องการดูชมให้สนุกเร้าใจ ต้องทราบกฎเกณฑ์ของกีฬาแต่ละประเภทให้ถ่องแท้จึงดูสนุก ยิ่งเป็นงานเกี่ยวกับศิลปะยิ่งเพิ่มความสลับซับซ้อนยิ่งกว่า เพราะมากด้วยแนวคิดทางสุนทรียภาพหลากหลาย ด้วยการแสดงออก ชื่นเร้นด้วยสติปัญญา หลายหลากด้วยทักษะและ

กลวิธี แต่อย่างไรก็ตามการดูการชมหรือการฟังด้วยสามัญสำนึกก็ไม่ผิดกติกาใด ๆ แต่นั่นเป็นเพียงแค่เบื้องต้นระดับอนุบาลเท่านั้น อาจกล่าวอย่างย่อหยิ่งดังเช่นหลายคนชอบพูดว่าต้องป็นบัณฑิตดู ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ถูกต้อง ดังนั้นการเข้าถึงคุณค่าของศิลปะให้สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้บ้าง

เหตุที่ชาวยุโรปและอเมริกาสามารถเข้าใจและเห็นคุณค่าทางศิลปะนั้น เป็นเพราะสายวัฒนธรรมของชนเหล่านี้สืบสายมาจากวัฒนธรรมกรีกและโรมัน ที่ให้ความสำคัญของศิลปะที่มีต่อชีวิต พวกเขาต้องการได้ชื่อว่าเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมซึ่งมีความหมายถึงมีวัฒนธรรมระดับสูง ไม่ใช่วัฒนธรรมพื้น ๆ ธรรมดาที่ชนทุกหมู่เหล่าในโลกก็มีอยู่ทั้งสิ้น การวัดประเมินคุณค่าวัฒนธรรมใดที่สามารถเป็นอารยธรรมได้มีปัจจัยหลายอย่างหลายประการ แต่ที่สำคัญในการประเมินนั้นคือคุณค่าและคุณภาพของศิลปะอยู่ในระดับใดด้วย ถ้าสูงทั้งระดับสติปัญญา สุนทรียภาพ และทักษะละก็ใช่เลย

อย่างไรก็ตาม อย่าเพิ่งด่วนลงความเห็นว่าคนยุโรปหรือคนอเมริกันล้วนเห็นคุณค่าและเข้าใจทางศิลปะทุกคน ส่วนใหญ่ของคนในชาติเหล่านั้นก็ได้ติดึกว่าคนไทย แต่ทว่าคนส่วนน้อยที่รู้เห็นคุณค่าเป็นกลุ่มสำคัญช่วยกันชี้แนะทั้งด้านการศึกษา สร้างสภาพสิ่งแวดล้อมสร้างพิพิธภัณฑ์ สร้างค่านิยม จนเกิดความรู้สึกนิยม และเน้นให้เห็นว่าชาติของเขาเจริญรุ่งเรืองได้นั้น ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้อะไรทุกอย่างที่ดีงามเกิดขึ้นเพราะศิลปะ ดังนั้นคนทั่วไปโดยปกติไม่ชอบก็ต้องทำเป็นชอบ ไม่รู้จักจำต้องทำเป็นรู้ มิฉะนั้นจะเป็นคนไร้สำนึกซึ่งเสียหายมากทางสังคม

อนึ่ง การรับรู้ทางสติปัญญาที่มีการรับรู้ความงามหรือไม่งามที่เร็วและไวกว่าการรับรู้ทางตาหรือจักขุประสาท โดยเฉพาะดนตรีซึ่งมีคุณลักษณะเป็นงานนามธรรมอยู่ ผิดกับการรับรู้ทางตาซึ่งความเคยชินมีการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ล้วนรับรู้เรื่องราวอย่างทุก ๆ วัน ครั้นเจอผลงานศิลปะที่เราไม่รู้รูปและไร้เรื่องราว อีกทั้งไม่เคยรู้เรื่องวิธีการดูมาก่อน ย่อมไม่เข้าใจและไม่ชอบ จึงเป็นเรื่องธรรมดา

การดูการชมศิลปะนามธรรม ต้องสละความต้องการของรูปที่ดูและเรื่องราวที่พอเข้าใจเสีย หันไปสู่การรับรู้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกทางจักขุประสาทโดยตรง ให้สี แสง เงา เส้น หรือองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ท่วงทีของการแสดงออก ความเฉลียวฉลาดในการจัดวาง จากนั้น

ให้จิตสร้างจินตภาพเช่นเดียวกับเมื่อได้ฟังดนตรี จักขุประสาทจำเป็นต้องมีการฝึกการรับรู้เช่นหูเหมือนกัน

แต่ถ้าพยายามแล้วยังไม่ชอบไม่เข้าใจ ก็จงหันไปชื่นชมผลงานศิลปกรรมแนวอื่นแบบอื่นแทน เพราะศิลปกรรมทุกแบบ ทุกแนวทาง และทุกลัทธิ ล้วนก่อประโยชน์เป็นอาหารของจิตวิญญาณชั้นเลิศด้วยกันทั้งสิ้น

ถาม : เมื่อมองอย่างผาด ๆ ก็รู้สึกว่าคุณภาพนามธรรมนั้น มีกรรมวิธีสร้างค่อนข้างง่าย ไม่จำเป็นต้องมีความรู้และมีทักษะสูงใคร ๆ ก็ทำได้

ตอบ : ก็คงเป็นเช่นนั้น เพราะหลักการสำคัญของลัทธินี้ให้ความสำคัญในเรื่องเสรีภาพของศิลปินและผู้ชม เนื่องจากเป็นศิลปะที่ไร้รูปและไร้เรื่องราว จึงคล้ายกับไร้จุดมุ่งหมาย จะวาดจะระบายอย่างไรก็ได้ ผู้ชมเองวันหนึ่งมองภาพนี้ได้จินตภาพแบบหนึ่ง วันพรุ่งนี้ก็จะเปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่งก็ได้ ซึ่งแตกต่างไปจากผลงานลัทธิอื่นที่ผู้ชมต้องถูกกำหนดชี้แนะให้เป็นไปตามรูปและเรื่องราวที่ศิลปินต้องการ

ถ้าเราตรวจสอบผลงานศิลปะนามธรรมที่ได้รับการยอมรับทั้งจากผู้รู้และบุคคลทั่วไปก็มีไม่มากนัก ซึ่งก็คงเหมือนกับศิลปะแบบอื่น ๆ ที่ผลงานดี ๆ มีน้อย ผลงานที่ไม่ดีนักแต่เป็นที่นิยมก็มีบ้าง หรือผลงานที่ไม่ดีเลยก็มีอยู่มากกว่ามาก

หลายคนเมื่อมองผลงานบางชิ้นบางภาพของศิลปะนามธรรมหรืออื่น ๆ ที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ และได้รับการยกย่อง หลายคนเมื่อดูแล้วมักกล่าวอย่างเชื่อมั่นว่าตนเองก็ทำได้ คำถามต่อมาคือทำไมคุณถึงไม่ทำก่อนเขา ทำนองเดียวกับการคิด การประดิษฐ์อื่น ๆ เรียบไปจนถึงทฤษฎีสัมพันธภาพของไอสไตน์ ทฤษฎีนี้ในปัจจุบันเด็กมัธยมก็เรียนรู้แล้ว แต่ทั่วโลกยกย่องไอสไตน์เพราะมีเขาจึงมีทฤษฎีอันยิ่งใหญ่แสนธรรมดาที่เกิดขึ้นก่อนผู้ใดคิดได้ การสร้างงานศิลปะนามธรรมนั้นง่าย แต่ให้ตีนั้นยากมาก ศิลปินผู้มีความสามารถสูงเท่านั้นจึงสร้างได้บรรลุถึงคุณค่า เพราะพวกเขาต้องสร้างความงามขึ้นมาจากที่ไม่เคยมีใครเคยพบเคยเห็นมาก่อน พวกเขาจึงเป็นพวกแรกที่สร้างขึ้น และแค่นี้ยังไม่พอ งานนั้นต้องมีพลังสำแดงพวยพุ่งออกให้ผู้ชมรับรู้ความงามนั้น ๆ อย่างเต็มที่ด้วย

การมีญาณพิเศษในการหยั่งรู้ถึงความงาม หรือเป็นผู้ล่วงรู้เคล็ดลับที่อย่างไรให้สิ่งที่สร้างบังเกิดความงามได้ นับเป็นคุณสมบัติสำคัญที่เกิดขึ้นเฉพาะศิลปินที่มีความสามารถเท่านั้น เพราะว่าการสร้างงานที่ปราศจากรูปและไม่มีเรื่องราวให้น่าดูน่าชมนั้นไม่่ง่ายในการที่จะให้บรรลุถึงความงามขั้นสูงได้ อนึ่ง การที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าวได้นั้นอาจเป็นเรื่องของพรสวรรค์ร่วมกับพรแสวงผสมผสานกัน ศิลปะนามธรรมบางแนวต้องใช้ทักษะสูง ดังเช่นศิลปินจีนกว่าจะสร้างเส้นให้เป็นไปอย่างจิตนิ่งก็ต้องใช้เวลาฝึกฝนอยู่นานปี ส่วนแนวที่ใช้สำแดงพลังของสี ก็ต้องมีความรู้ในสีต่าง ๆ อย่างชำชอง มีความรอบรู้ในมิติ พลัง และศักยภาพของสีอย่างดี นอกจากนี้แล้วยังต้องเข้าใจสุนทรียธาตุหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่วยให้งานนั้น ๆ บังเกิดความงามขึ้นมา ยิ่งกว่านั้นยังต้องหลอมรวมทุกสิ่งให้เป็นเอกภาพและปลดปล่อยสำแดงออกให้เลื่อนไหลราวกับไร้การควบคุมอีกด้วย

มีคนกล่าวเสมอถึงศิลปะแนวนี้มักอาศัยความบังเอิญหรือความพลุกอยู่ด้วย คำกล่าวนี้ไม่เกินความจริงนัก ศิลปินทุกแบบทุกลัทธิมักต้องการความบังเอิญนี้อยู่เหมือนกัน เนื่องจากไม่ใช่ทุกคนสามารถสร้างงานนามธรรมได้ทุกคน และขั้นเด่นนั้น ๆ มักเกิดจากการบังเอิญผสมผสานอยู่ด้วยเสมอ

ศิลปินผู้มากด้วยความสามารถ เมื่อความบังเอิญทำให้มีความงามที่คาดไม่ถึงบังเกิดขึ้น จะด้วยจากเส้นหรือสีหรือแสงเงาหรืออื่น ๆ พวกเขาหยั่งรู้ที่จะถนอมรักษาหรือเสริมแต่งความงามนั้นให้เด่นขึ้นมิให้หมองจืด ผิดกับศิลปินที่ด้อยความสามารถ เมื่อได้ความงามจากความบังเอิญ พวกเขาไม่รู้จักและทำลายมันลงอย่างน่าเสียดาย

ศิลปินเก่งมักพลุกหรือบังเอิญบ่อย

ศิลปินไม่เก่งมักพลุกหรือบังเอิญน้อยหนอย นาน ๆ จึงจะมีสักครั้ง

ถาม : ศิลปะนามธรรมเข้ามาสู่วงการศิลปกรรมไทยเมื่อไหร่และมีบทบาทไม่น้อยเพียงใด

ตอบ : เข้ามาสู่วงการศิลปกรรมประมาณเมื่อกลางศตวรรษที่แล้ว โดยประมาณ หรือหลังจากที่คานดินสก็สร้างงานราว 50 ปี โดยผ่านสื่อประเภทหนังสือศิลปะต่างประเทศ แต่ถ้าทำการตรวจสอบแบบมี

หลักฐานชัดเจน โดยสำรวจจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ก็พบว่าตั้งแต่ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา ไม่มีความเคลื่อนไหวที่เด่นเป็นพิเศษ ปรากฏจนกระทั่ง พ.ศ. 2508 ผลงานศิลปะนามธรรมของผมได้รับรางวัลเหรียญเงิน ชื่อผลงาน "ทรัพย์ในดิน" อาจนับเป็นผลงานลัทธินี้ได้รับรางวัลสูงสุดเป็นภาพแรกของวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทย

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาภาพทั่ว ๆ ไป นอกจากสำรวจผลงานในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติแล้ว อาจประเมินได้ว่าความเคลื่อนไหวของลัทธินี้ได้เริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ในรั้วของคณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร จากนักศึกษากลุ่มหนึ่งก่อน เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เป็นเพราะสภาพทั่วไปของสังคมไทยทั่วไปยังคงงุนงง ไม่เข้าใจ และไม่ยอมรับ ระบบการศึกษายังคงอยู่ในกรอบของศิลปะเชิงวิชาการ (ACADEMIC) อยู่ ส่วนความก้าวหน้าทางศิลปะสมัยใหม่ของไทยยังวนเวียนอยู่กับศิลปะแสดงรูปร่าง (FIGURATIVE) และเสนอเรื่องราว (OBJECTION) เช่น ศิลปะแนวสำนึกนิยม อิมเพรสชันนิสม์ คิวบิสม์ และเซอเรียลลิสม์ เป็นต้น

ส่วนศิลปะนามธรรมนั้น นักศึกษาศิลปินหนุ่มหลายคนมีความสนใจและสร้างงานกันบ้าง แม้จะมีได้เป็นศิลปะนามธรรมแท้จริงก็ตาม ส่วนมากทำเชิงกึ่งนามธรรม เท่าที่พอจะจำได้ก็มี นิพนธ์ ตรีโกมล, สมโภชน์ อุบอินทร์, พนม สุวรรณารอด, ดำรง วงศ์อุปราช, อนันต์ ปาณินท์, พีระ พัฒนพิระเดช, ประวิติ เล้าเจริญ, ปรีชา อรุณกะ ฯลฯ ซึ่งหนึ่งในนั้นรวมทั้งผมด้วย คงต้องขอโทษหลายคนที่ไม่มีชื่อกล่าวถึง ส่วนพวกที่อยู่นอกรั้วคณะจิตรกรรมฯ ที่เด่นก็มี จ่าง แซ่ตั้ง, ประเทือง เอมเจริญ เป็นต้น

เมื่อตอบคำถามถึงบทบาทที่มีต่อวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทยก็นับว่าน้อย ไม่คึกคักเท่าที่ควรแม้กระทั่งในปัจจุบัน ที่น่าแปลกใจก็คือวงการประติมากรรม แม้ได้เริ่มต้นอย่างเชื่องช้า กว่าประติมากรหันมาสนใจสร้างงานเชิงนามธรรมก็ล่าช้ากว่าจิตรกรรมหลาย 10 ปี แต่ก็มีการสร้างอย่างมั่นคงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่ามีบทบาทเหนือกว่าศิลปกรรมประเภทอื่น

ถาม : ศิลปะนามธรรมเป็นศิลปะของชาวตะวันตก การที่เรานำมากระทำจะมีความเหมาะสมหรือไม่

ตอบ : ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการลอก การทำเลียนแบบ หรือ การทำให้เหมือนนั้นแตกต่างไปจากการรับอิทธิพลในแนวคิดหลักปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งศิลปะทุกชาติทุกภาษาล้วนต้องอ้างอิงให้สิ่งที่ตีความซึ่งกันและกันอยู่เสมอ เรารับเอาแนวคิดนี้มาใช้ในรูปของความรู้ เพราะ "ความรู้เป็นสากล" เฉกเช่นเดียวกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือศาสตร์อื่น ๆ มากมายที่ไทยเรารับมา ดังนั้นการนำเอาหลักแนวคิดมาใช้โดยนำมาปรับปรุงเสริมแต่งให้เข้ากับวิถีชีวิต รสนิยม และวัฒนธรรมของไทย คงไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหาย ช้ายังเป็น การเพิ่มทางเลือกในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมเพิ่มขึ้นด้วย เราคงต้องแยกความเป็นชาตินิยมกับความเป็นสากลนิยมให้ชัดเจน

ถาม : เนื่องจากผู้ตอบได้สร้างงานหลายกระบวนแบบ จะเป็นวิธีการที่เหมาะสมหรือไม่

ตอบ : ถ้าเป็นศิลปินยุโรปหรืออเมริกาหรือชาติที่มีพลังการสนับสนุนอย่างพร้อมมูล ศิลปินสามารถยืดหยุ่นสร้างงานได้เต็มที่ตามอุดมการณ์ของตน เพราะยังมี "ความหวัง" ของการยอมรับและอื่น ๆ ในความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า แต่สำหรับเมืองไทยถึงแม้บรรยากาศทางศิลปะดีกว่าเมื่อ 5 ทศวรรษที่ผ่านมา ก็ยังไม่สามารถเรียกว่าชีวิตมีเสรีภาพเพียงพอในการคิดค้นอย่างเต็มที่

รู้ทั้งรู้ว่าวิธีการเช่นนี้ศิลปินตะวันตกมักไม่กระทำกัน พวกเขาเมื่อตัดสินใจมุ่งทางใดทางหนึ่งแล้วก็ทำกันอย่างเป็นระบบเอาเป็นเอาตาย ไม่ยักยัก ทำนอง ยักตื่นติดึก ยักเลิกติดึก เป็นอันขาด ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทางศิลปะเท่านั้น หากเราโยงไปในศาสตร์ทุกสาขาด้วย

ผมเคยผ่านระบบการศึกษาในสถาบันศิลปะอย่างเป็นทางการมาเป็นอย่างดี ได้รับการศึกษาทั้งแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงการฝึกฝนทักษะ จนถึงขั้นกลับออกได้มีความรู้และมีฝีมือตัว แต่ครั้งออกนอกรั้วสถาบัน ก็พบว่าความรู้ต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงขั้นพื้นฐานสำหรับการปรับปรุงตัวเพื่ออนาคตเท่านั้น ยังมีอีกมากที่ต้องฝึกฝนและเรียนรู้

คงต้องขอโทษที่กล่าวถึงเรื่องส่วนตัว เพราะการเขียนถามเอง-ตอบเอง ทำนองสนทนากับตัวเอง เป็นเพียงบทความประกอบการแสดงงานส่วนตัวคนเดียว ซึ่งจัดขึ้นที่ 44 อาร์ต ถนนจักรพงษ์ จึงจำเป็นต้องใช้การอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ส่วนตัวอยู่บ้าง

ถ้าย้อนกลับไปสำรวจอดีตการทำงานศิลปะส่วนตัวก็พบว่าผมเคยแสดงผลงานส่วนตัวคนเดียว 5 ครั้ง ต่างกรรมต่างวาระกันดังนี้ ครั้งแรก พ.ศ. 2511 ที่ศาลาแกลเลอรี เกษร ราชนครินทร์ เป็นผลงานจิตรกรรมเกี่ยวกับมนุษย์ ทั้งหมดราว 30 ภาพ จุดประสงค์เพื่อเตรียมตัวไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา จึงต้องเตรียมทุนและผลงานสำหรับทำ PORTFOLIO เพื่อเสนอสถาบันศึกษาสำหรับการศึกษาระดับมหาบัณฑิต

ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2531 ที่แลนด์มาร์คพลาซ่า สุขุมวิท เป็นผลงานศิลปะเดี่ยวระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับมนุษย์และผลงานศิลปะนามธรรม มีผลงานราว 40 ภาพ

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2540 ที่โอเรียนเต็ลพลาซ่า บางรัก ผลงานชุดนี้ชื่อ 1 + 1 + 1 = 1 ภายใต้การสนับสนุนของ คุณหญิงมาลี พ. สนิทวงศ์ ณ อยุธยา มีผลงานจำนวนประมาณ 60 ชิ้น มีงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมแนวเกี่ยวกับมนุษย์ ดอกไม้ และศิลปะนามธรรมด้วย กลวิธีสร้างแบบปะปิด หรือ Collage อยู่มาก จุดประสงค์งานครั้งนี้เพื่อเป็นเกียรติแก่คุณหญิงมาลี เป็นงานผลงานนอกสู่อำนาจและชนชั้นหลังจากว่างเว้นมานาน และเพื่อเป็นผลงานทางวิชาการสำหรับขอตำแหน่งศาสตราจารย์ทางศิลปะ

ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2543 ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือ หอศิลป์เจ้าฟ้า มีผลงานจำนวนประมาณ 100 ชิ้น ทั้งงานประติมากรรม จิตรกรรม ภาพคน ภาพดอกไม้ พรรณพฤกษา และงานศิลปะนามธรรมเป็นงานใหญ่ที่สุดเท่าที่ผมเคยจัดมา คล้ายทำนองการแสดงผลงานย้อนหลังตลอดชีวิตของการสร้างงาน (RETROSPECTIVE) ผลงานส่วนหนึ่งราว 40 ภาพ นำมาจากสถานะสมณสาสน์ส่วนตัวของคุณหญิงมาลี พ. สนิทวงศ์ ณ อยุธยา จุดประสงค์เพื่อร่วมเฉลิมฉลองการสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่ 20 กับต้อนรับคริสต์ศตวรรษที่ 21 หรือเป็นการเริ่มเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ งานแสดงครั้งนี้ได้ชื่อว่า "วิถีทางของข้าพเจ้า" หรือ "MY WAY" ผมรู้สึกยินดีที่มีชีวิตยืนยาวจนย่างเข้าสู่ศตวรรษใหม่

ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2546 ที่แกลเลอรีแกลเลอรี มีผลงานราว 30 ภาพ มีเนื้อหาและเคล้ากับเช่นเดิม

ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2549 ในโอกาสที่ 12 พฤศจิกายน 2549 ณ 44 อาร์ต ถนนจักรพงษ์ มีผลงานราว 40 ภาพ

ครั้งนี้เป็นศิลปะนามธรรมทั้งหมด จุดประสงค์เพื่อนำผลงานแนวศิลปะนามธรรมมาแสดงล้วน ๆ เพื่อให้เห็นว่าศิลปะแนวนี้ยังไม่ตายสามารถพัฒนาต่อไปได้อีกนานแสนนาน อีกทั้งเพื่อร่วมเฉลิมฉลองการก่อตั้ง 44 อาร์ต ของคุณวีระยุทธ โชติวิจิตร ครบรอบ 1 ปี ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัยของศิลปินไทยให้มีสถานที่เหมาะสมสำหรับแสดงงาน การแสดงครั้งนี้ใช้ชื่อว่า "ศิลปะนามธรรมบริสุทธิ"

จากการแสดงผลงานคนเดียวทั้งหมด 6 ครั้ง ยกเว้นครั้งแรกเพียงครั้งเดียวที่ไม่มีงานศิลปะนามธรรม นอกนั้นมีชมอยู่ตลอดจากคำถามที่ว่าทำไมจึงต้องสร้างงานหลายกระบวนแบบ ไม่มุ่งมันทางใดทางหนึ่งให้ชัดเจน ผมคงตอบกับตนเองถึงความเป็นคนสับสน มีอารมณ์แปรปรวนที่มีอยู่คงเป็นมูลเหตุสำคัญ ปัญหาการทำงานตามอุดมการณ์กับการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นเรื่องไม่ง่าย ผมรู้สึกถึงสังคมไทยเป็นสังคมที่ไร้ระเบียบคล้ายการจราจรในกรุงเทพฯ การกำหนดเป้าหมายใหญ่พอกำหนดได้ แต่พอถึงขั้นปฏิบัติก็มีอุปสรรคเสมอ การกำหนดตารางเวลาให้ชัดเจนลำบากมาก ต้องใช้วิธีประนีประนอม

ดังนั้นตลอดเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมาอยู่ในวงการศิลปะทำหน้าที่ทั้งในรูปลักษณะของนักวิชาการ สอนนิสิตนักศึกษา เขียนตำรา ตำรา ตำรา เขียนบทความบทความ รับทำประติมากรรมที่มีผู้ว่าจ้าง ทำหน้าที่ทางเป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวด และอื่น ๆ ส่วนอีกรูปลักษณะหนึ่งก็คือทำตนเป็นคนสร้างงานศิลปะ เมื่อมีเวลาว่างครั้งใด สิ่งแรกที่ผมคิดคือการสร้างงานศิลปะ

การสร้างงานศิลปะของผม ประมวลออกเป็น 3 เนื้อหาใหญ่ด้วยกันคือ

- เกี่ยวกับมนุษย์ เพราะมนุษย์หรือคนคือสิ่งมีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกับผม แต่ละคนแต่ละพวกมีพฤติกรรมที่น่าสนใจ การแสดงออกถึงกิเลสตัณหาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์เป็นเรื่องราวที่ชอบมากที่สุด ถึงแม้เป็นพุทธศาสนิกชน แต่เคยนำศิลปะมารับใช้ศาสนาน้อยมาก มีการนำเอาหลักปรัชญาทางพุทธศาสนามาใช้บ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับมุ่งเข้าสู่โลกุตระ ชอบแสดงถึงธาตุแท้ของความเป็นมนุษย์ เช่น ความรัก ความไม่ฝัน ฯลฯ และชอบแสดงออกเชิงสุนิยมหรือโลกแง่ดีมากกว่าการมองโลกในแง่ร้าย ผมชอบแนวคิดของพวกมนุษยนิยมเป็นพิเศษ

- ส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาตินั้น ผมหลักการวาดภาพภูมิทัศน์เพราะเห็นว่าศิลปินสร้างงานประเภทนี้ดาษดื่นอยู่ ผมเลือกความสนใจไปสู่จุดใดจุดหนึ่งในธรรมชาติมากกว่า เช่น ภาพดอกไม้ นานาพรรณ และที่สนใจมี 3 พวกคือ กุหลาบ กล้วยไม้ และดอกบัว เพราะสามารถศึกษาทั้งรูปทรงและสีสันที่ธรรมชาติบรรจงสร้างอย่างน่าอัศจรรย์ แต่ไม่ชอบสร้างตามที่ปรากฏตามธรรมชาติ เพราะภาพถ่ายสามารถเก็บรายละเอียดของความเหมือนจริงได้ดีกว่า หากนำเอาความประทับใจของตนไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตามใจชอบ สร้างแสง สี และเงา เอาตามใจปรารถนา ผมค่อนข้างมีความโน้มเอียงเชื่อในความคิดของนักสุนทรียศาสตร์หลายคนได้พรรณนาถึงความงามที่สมบูรณ์นั้นมิได้อยู่จริงในธรรมชาติ แต่เป็นเพียงชั่วขณะหนึ่งไม่ถาวร ดังนั้นความงามที่แท้จริงและการนั้น เกิดขึ้นจากการมีญาณพิเศษในการหยั่งรู้ของศิลปินเท่านั้นที่สามารถเนรมิตให้ประจักษ์ได้

- การสร้างงานศิลปะแนวนามธรรมนั้น มักบังเกิดแทรกซ้อนขึ้นเสมอแม้ในขณะที่เราวาดภาพแนวอื่นอยู่ เนื่องจากผมรู้สึกถึงความไม่เป็นอิสระภาพและเสรีภาพของแนวคิด เป็นผลงานแบบอัตวิสัย (SUBJECTIVE) อย่างแท้จริง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยรูปร่างและเรื่องราวภายนอก (OBJECTIVE) มาเป็นเครื่องกำหนดบังคับดังเช่นกระทำอยู่ในสองเนื้อหาดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็ได้ใช้ความรู้และประสบการณ์จากการสร้างงานทั้งสองแบบมาสังเคราะห์ (SYNTHETIC) ใช้ด้วย เช่นนำเรื่องมวลปริมาตรจากเรื่องของคน และสีสันอันสวยงามของมวลดอกไม้ ผมยืนยันว่าการสร้างงานศิลปะนามธรรมนั้นไม่ง่ายเลย เราจำเป็นต้องมีสมาธิในการสร้างจินตนาการให้บังเกิดเป็นจินตภาพที่สมบูรณ์ก่อน จากนั้นจึงปลดปล่อยให้จินตภาพนั้นๆ ตกผลึกภายในจิต จากนั้นจึงสำแดงออกมา การสร้างไปค้นหาไปก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ประสบความสำเร็จได้ แต่มีไม่น้อยมักล้มเหลว

ถาม : จำเป็นหรือไม่ที่ศิลปินต้องกำหนดกระบวนแบบ (STYLE) กลวิธี (TECHNIQUE) และอื่น ๆ ก่อนลงมือสร้างงาน

ตอบ : คำถามนี้คล้ายกับประโยคที่ว่า "กระบวนการ (PROCESS) สร้างงานสำคัญกว่าผลผลิต (PRODUCT)" กับ "ผลผลิตสำคัญกว่ากระบวนการสร้าง" พอสรุปได้คือฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าถ้ากระบวนการ

การสร้างดีผลผลิตย่อมดีตาม อีกฝ่ายหนึ่งก็เห็นว่าผลผลิตมีความสำคัญว่า เพราะกระบวนการสร้างมีหลากหลาย และเป็นเพียงขั้นตอนการสนับสนุนให้เกิดผลผลิตที่ดีเท่านั้น ผลผลิตจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด

ถ้าว่าอย่างเป็นกลางก็คือ กระบวนการ (PROCESS) ก็มีความสำคัญ ถ้ามีการวางแผนอย่างดี ผลผลิตก็มักไม่ล้มเหลว แนวคิดนี้เหมาะสมมากกับศิลปินแนวคลาสสิก เพราะถ้าหากผลผลิตไม่สำเร็จถึงขั้นสูงสุด ผลงานก็ไม่ได้ต่ำกว่ามาตรฐาน ดังนั้นการกำหนดกระบวนการสร้างจึงต้องกำหนดกระบวนการแบบ หรือ STYLE หรือรูปแบบ หรือแบบ เป็นเครื่องกำหนดเบื้องต้นว่าศิลปินต้องการกระบวนการแบบใด เป็นแบบสำนึยเหมือนจริง หรือเป็นแนวประเพณีนิยม หรือเป็นแบบปริมาตรนิยม หรือแนวสำแดงพลังอารมณ์ หรือแบบจัดวาง (INSTALLATION) หรือเป็นการผสมผสานหลายแบบ การกำหนดให้กระบวนการสร้างสำคัญต่อผลผลิตทำนองนี้ใช้มากในศิลปะสาขาอื่น ๆ เช่น สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ประติมากรรม ศิลปะภาพพิมพ์ และดนตรี ที่มีกำหนดกระบวนการสร้างชัดเจนมากกว่าจิตรกรรม

อนึ่งคำว่า STYLE เป็นคำที่มีความหมายกว้าง บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของศิลปินยุคใดสมัยใด จำแนกสกุลช่างศิลปะของแต่ละชนชาติ หรือลักษณะเด่นของแต่ละลัทธิ รวมไปถึงอัตลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปินนั้นว่าสำคัญมาก

ด้านกลวิธี หรือ TECHNIQUE ก็เป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบที่ทำให้เกิด STYLE ได้ กลวิธีถือเป็นเคล็ดลับสำคัญที่ศิลปินมักสงวนเป็นส่วนตัว ถึงแม้ว่ามันมิได้เป็นส่วนสุดยอดของผลงาน แต่ก็เป็นฝ่ายสนับสนุนส่งเสริม เพราะแสดงถึงทักษะ ความมีศิลปะนิสัยช่างคิดช่างประดิษฐ์ แต่ถ้าหากดีเพียงแค่งลวิธี แต่ปราศจากหัวใจในเรื่องของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พลังของการสำแดงออก งานนั้น ๆ ก็เป็นเพียงแค่ผลิตภัณฑ์ทางเทคนิคเท่านั้น นับเป็นความงามแบบฉาบฉวย รวยแต่รูปจืดไม่หอม

ส่วนพวกที่ถือเอาผลผลิตสำคัญกว่ากระบวนการสร้างโดยมุ่งเน้นผลผลิตเป็นสำคัญ ศิลปินจะทำอย่างไรก็ได้ให้ได้ออกมาดี ไม่สนใจว่าจะใช้ปาก เท้า หรือบางคนใช้ร่างกายระบายสี จากนั้นไปดเบียดลงบนผืนภาพ บางคนใช้ขว้างปาหรือวิธีการต่าง ๆ สารพัดแบบก็ทำได้ทั้งนั้น ผลผลิตต่างหากเป็นการแสดงตัวที่แท้จริง ความคิด

เช่นนี้เหมาะสำหรับงานที่มีการแสดงออกอย่างรุนแรงฉับพลัน เพราะเมื่อพลาดก็แก้ไยาก

ถาม : ปัญหาสำนึย (Taste) สำคัญต่อศิลปินและผู้ชมมากน้อยแค่ไหน

ตอบ : คำว่า รสนิยม แต่เดิมมักใช้กับประสาทสัมผัสทางลิ้นหรือทางปาก เป็นเรื่องเกี่ยวกับรสทางอาหาร ต่อมาขยายออกไปถึงความชอบความเข้าใจเลือกสรรของแต่ละบุคคล ท้องถิ่น ภูมิภาค และชาติ ที่มีต่อผลผลิตต่าง ๆ โดยเฉพาะทางศิลปะค่อนข้างเกี่ยวข้องอยู่มาก อนึ่งรสนิยมยังจำแนกออกเป็น ส่วนบุคคล ส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค ชาติ และสากล แต่ละรสนิยมขึ้นอยู่กับพันธุกรรม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการอบรมศึกษา ผู้รู้หลายคนบอกว่าปรับปรุงแต่งพองได้ แต่ให้เปลี่ยนแปลงหมดสิ้นไปเลยยาก รสนิยมจึงมีทั้งเปลี่ยนแปลงได้และอย่างถาวร เพราะรวมไปถึงพฤติกรรมและจิตใจที่ค่อนข้างฝังลึก

ในทางศิลปะเราพบเห็นค่อนข้างมากทั้งศิลปินและผู้ชมหรือผู้เสพย์ มีหลากหลายทั้งรสนิยมแบบอนุรักษ์และแบบใหม่ แต่ที่เด่นชัดมากคือกลุ่มนักออกแบบที่ทำงานด้านศิลปะประยุกต์ เช่น เครื่องแต่งกาย และมัณฑนากร เป็นต้น เป็นพวกเข้าใจเรื่องรสนิยมได้ดีจนสามารถกำหนดรสนิยมให้เป็นแฟชั่นได้ดี

รสนิยมจึงค่อนข้างจำเป็นสำหรับศิลปินในการที่จะเลือกสร้างงานให้เหมาะกับรสนิยมของตน เพราะถ้าชอบ ถ้ารัก และสนใจ ต้องตรงกับรสนิยมของตน ก็สร้างงานได้ดีกว่าสร้างงานที่เสแสร้ง แต่มีอยู่บ้างที่ต้องยกเว้น ศิลปินบางคนมีความสามารถปรับตัวได้ทุกสถานการณ์ทุกรสนิยม ผู้ชมก็เช่นกันค่อนข้างได้เปรียบกว่าศิลปิน เพราะเมื่อพวกเขาดูงานพวกเขาสามารถตัดสินใจได้ในระยะเวลาไม่นาน เพียงใช้สามัญสำนึกในรสนิยมที่แฝงอยู่ในตัวว่าชอบหรือไม่ชอบเท่านั้นก็เป็นการสิ้นสุด

ยังมีคำถามที่ต้องการคำตอบอีกมากมายนอกเหนือไปจากเรื่องของศิลปะนามธรรม เพราะศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ประกอบขึ้นจากหลายรสนิยม ประเทศบางประเทศถึงกับตั้งเป้าหมายที่ปรารถนาให้ชนภายในชาติของตนมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกเหนือจากเศรษฐกิจพอเหมาะกับแต่ละคนแต่ละชุมชนแล้ว ยังต้องประสานเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากงานศิลปะที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นกับสิ่งที่

ธรรมชาติสร้างขึ้น ให้ดำรงร่วมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสมดุล โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือสร้างรสนิยมสากลควบคู่กับรสนิยมทางเชื้อชาติอย่างเป็นเอกภาพ

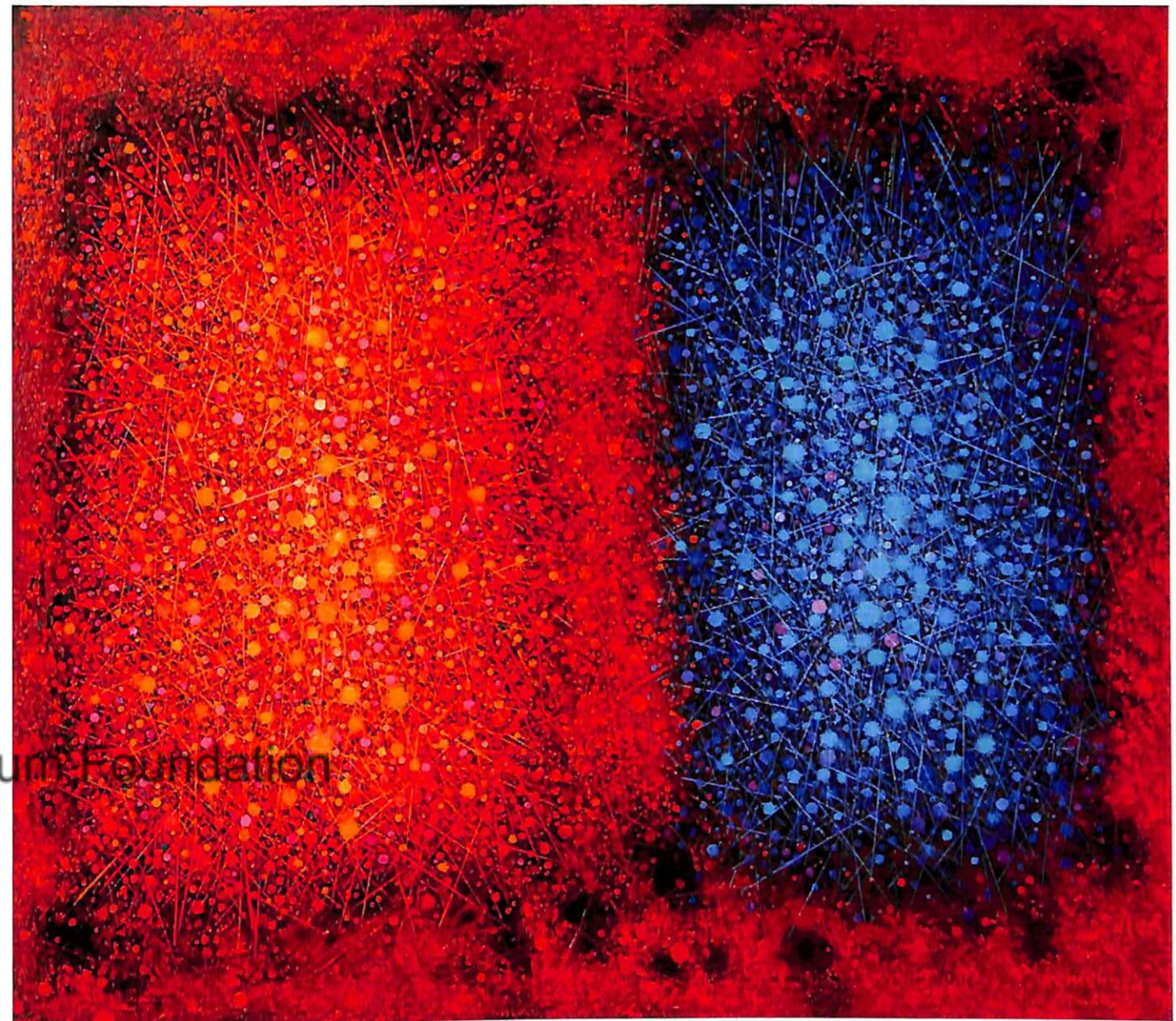
สังคมทุกสังคมในโลกนี้ต้องปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะมิได้อยู่เพียงจมปลักอยู่กับอดีตแล้ววันวาน หรือหลงวนเวียนอยู่แต่วันนีเท่านั้น หากยังต้องมีจินตนาการอันงดงามคิดถึงวันข้างหน้าอีกด้วย

Rama IX Art Museum Foundation

Rama IX Art Museum Foundation

ศิลปะนามธรรมบริสุทธิ์
(Pure Abstract Art)

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี

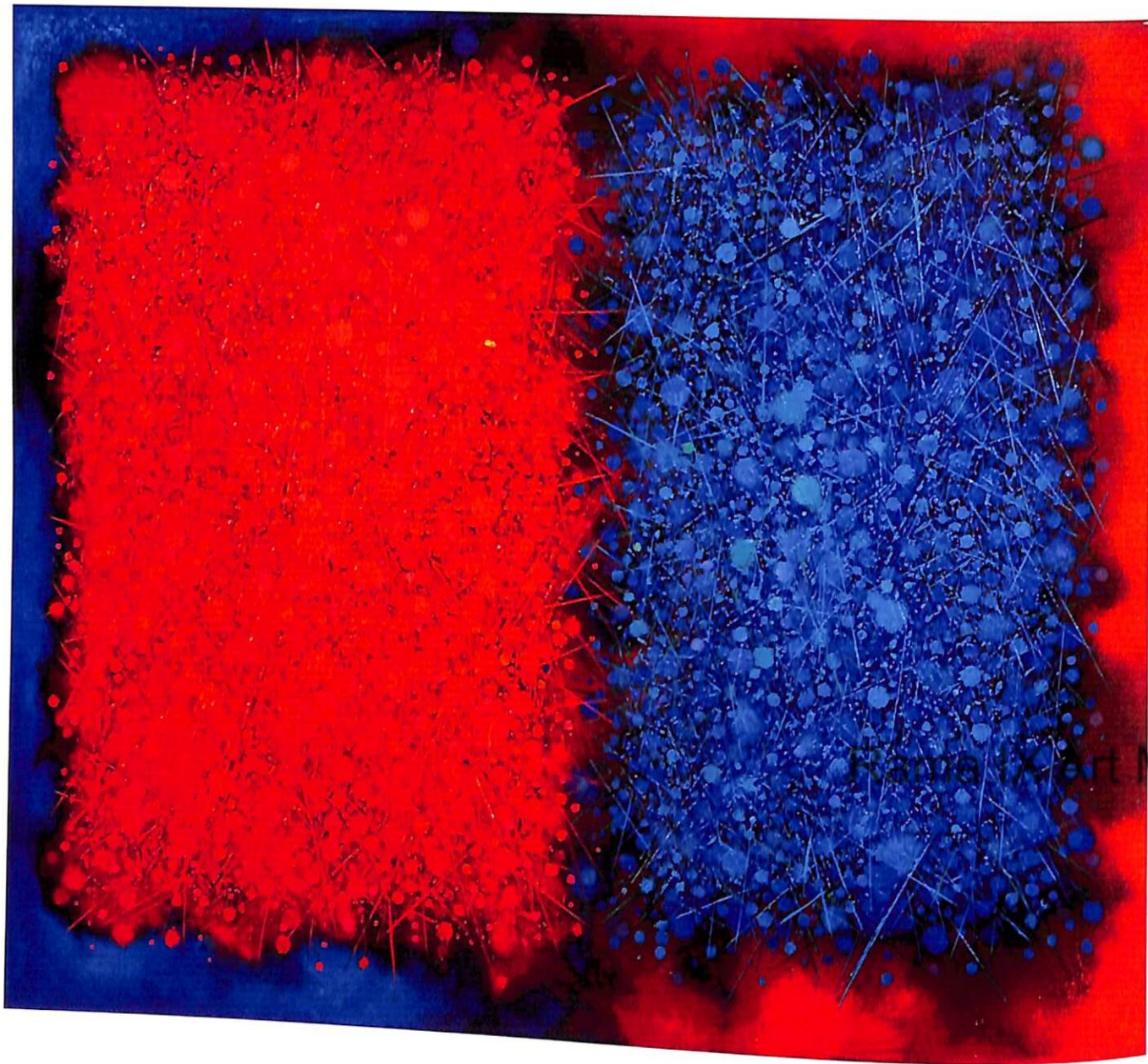

ความอ่อนหวานกับความรุนแรง

100 x 120 cm.

2548 / 2005

Oil on canvas

ทญิงชาย
100 x 120 cm.
2549 / 2006
Oil on canvas

เงินทอง
120 x 100 cm.
2549 / 2006
Oil on canvas